

Citation style

Pražáková, Kateřina: review of: Božena Kopičková, Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže, Praha: Vyšehrad, 2018, in: Český časopis historický, 2019, 2, p. 423-426, DOI: 10.15463/rec.1595068272

First published: Český časopis historický, 2019, 2

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

RECENZE

Božena KOPIČKOVÁ

Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže

Praha, Vyšehrad 2018, 304 s., ISBN 978-80-7429-974-2.

Jde o první odbornou monografii věnovanou druhé manželce Václava IV. Ačkoliv na královnu Žofii Bavorskou narážel každý historik, který interpretoval vládu Václava IV. a zavraždění Johánka z Pomuku, jež bylo tradičně, i když nesprávně spojováno s panovníkovou žárlivostí na mladou manželku, pokusil se o ucelený pohled na Žofiinu osobnost a život pouze Tomas Krzenck.¹ Božena Kopiczková navázala na tuto studii, čímž se zařadila mezi badatele, kteří v posledních dvou desetiletích znovu pozorně analyzují prameny z přelomu 14. a 15. století a usilují o objektivní pohled na vládu Václava IV.²

Biografii královny Žofie rozdělila Kopiczková do sedmi částí, přičemž hlavní osu tvoří jednotlivé etapy jejího života. Mezi kapitoly na této časové ose autorka věnovala také další důležité oddíly, v nichž vytvořila prostor pro hlubší poznání osob v Žofiině okolí a jejich vztahu k reformním myšlenkám mistra Jana Husa stejně jako pro osvětlení dobové kultury cestování a přijímání urozených návštěv.

V první kapitole se autorka zaměřila na mládí wittelsbašské princezny. Opakovaně poukazovala na skutečnost, že bavorští a celkově němečtí historikové přecházeli zpravidla Žofiinu existenci mlčením. Jejich nezájem, počínající již v 15. století, byl tak nápadný, až naznačoval snahu zapomenout na princeznu, jež byla provdána za zatracovaného Václava IV. a ještě po jistou část života podporovala husitské hnutí. Ostatně také v případě Žofiina schopného strýce Fridricha Moudrého doložila Božena Kopiczková v pracích německých historiků opominání jeho spolupráce s Václavem IV., kterou ona sama považovala právě z hlediska Žofiina osudu za klíčovou. Přesvědčivě nabídla hypotézu, podle níž zařadil vévoda z Landshutu v roce 1388 pohlednou Žofii do svého poselstva s cílem zaujmout císaře vdovce, což se také podařilo.

Druhá, obsáhlá část knihy byla věnována manželskému soužití Václava IV. a mladičké Žofie. Autorka doložila přesvědčivě, že prvotní zalíbení nevyprchalo a manželé

1 Tomas KRZENCK, *Sophie von Wittelsbach – eine Böhmenkönigin im späten Mittelalter*, in: Gerald Beyreuther – Barbara Pätzold – Erika Uitz (edd.), *Fürstinnen und Städterinnen. Frauen im Mittelalter*, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien 1993, s. 65–87.

2 Z důležitých publikací výběrově Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IVa 1310–1402*, Praha – Litomyšl 2003, s. 426–455; Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V. 1402–1437*, Praha – Litomyšl 2000, s. 29–211; Václav Štěpán, *Vražda čtyř členů královské rady na Karlštejně roku 1397*, Český časopis historický 92, 1994, s. 24–44; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce, II. Kořeny české reformace*, Praha 1993, s. 214–257; Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010; Jiří KEJŘ, *Husův proces*, Praha 2000.

si byli dlouhodobě oporou. Využívala přitom nestranné prameny, mezi něž náležely itineráře cest odhalující společně strávená období na některých hradech, oceňující vyjádření panovníka v darovacích listinách, zmínky o sadách ke kurtoaznímu stolování v inventářích, stejně jako ikonografii knižních iluminací. Značnou pozornost věnovala také královu marnému očekávání dědice, přičemž shromažďovala důkazy pro tvrzení, že Václav IV. se s bezdětností vyrovnal a svou manželku kvůli ní nijak neosočoval, což nebylo na sklonku 14. století nijak běžné. Příčinu neplodnosti královského páru hledala autorka ve zdraví krále, přičemž poukazovala na dochované rady lékaře Mistra Albíka z Uničova.

Z politických událostí se Božena Kopičková zaměřila především na pokus o královu otravu v roce 1393, který považovala za zlomový mimo jiné tím, že král po něm podle dobových svědectví stále pociťoval žízeň, kterou poměrně často zaháněl alkoholem. Necelý rok poté se musel vyrovnat s ponižujícím zajetím panskou jednotou. I když v případě Václava IV. jmenovala autorka vnější okolnosti, jež zhoršovaly královo postavení i zdravotní stav, jenž byl dalším zdrojem potíží, naznačovala, že ke královně se nadále choval vhodně. Zajímavou částí práce bylo ostatně právě shromáždění důkazů, že v Českém království měl Václav IV. nepoměrně lepší pověst než za jeho hranicemi. S jeho osobou byly dokonce spojovány zkazky o králi převlékajícím se do prostých šatů a následně trestajícím zjištěná bezpráví.

Další podnětné části druhého oddílu představoval rozbor královniny korunovace z roku 1400, jakož i výsledky bádání o kulturních zájmech, které měl Václav IV. se svou druhou manželkou společně. Na základě zmínek o darech a předmětech z pozůstalosti doložila autorka hru v šachy a vyslovila několik zajímavých tezí o pravděpodobném složení královské knihovny a oblíbených titulech.

Ve třetím oddílu knihy se Kopičková zaměřila na královniny dvořany a důvěrníky. U některých osob potvrdila zjištění předchozích badatelů, u jiných vyvracela zažitá tvrzení. Např. Jíra z Roztok, který se roku 1393 stal hofmistrem královnina dvora, byl zpravidla posuzován jako rychle povýšený oblíbenec krále Václava IV., jemuž se zřejmě zavděčil při loveckých akcích.³ Na základě důsledného studia různých pramenů však Kopičková dokládala, že Jíra z Roztok byl spíše pracovitý úředník, jehož schopnosti začal využívat již Karel IV. Celkově autorka dospěla k závěru, že na dvoře královny Žofie působili lidé z okolí Václava IV. Oba manželé si vybírali osoby z řad nižší šlechty, přičemž mnoho z nich sympatizovalo s reformními myšlenkami mistra Jana Husa i jeho předchůdců. To zvláště platilo pro Bratrstvo obruče a kladiva, na které autorka upozornila, jmenovala některé jeho členy, avšak ponechala zamlženou otázku, jaké byly hlavní cíle tohoto spolku.

Čtvrtý oddíl byl věnován atraktivní problematice středověkého cestování. Autorka zde analyzovala zahraniční cesty, jichž se česká královna zúčastnila. Nesledovala přitom jen složení výpravy, její itinerář a politické cíle, ale podařilo se jí působivě vylíčit i atmosféru v navštívených městech, ubytovací prostory, počasí, hostiny i další zábavu.

3 Tuto charakteristiku osobnosti a vzestupu Jíry z Roztok převzal i Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986, s. 167.

Poněkud slabší byl naopak pátý oddíl, který autorka nazvala „Od blahobytu k chudobě“. Titul nezvolila zcela příhodně, neboť se v této kratší kapitole zabývala pouze majetkem, jímž Žofie disponovala za vlády svého chotě. Ten byl přitom po smrti Alžběty Pomořanské více než dostatečný. Kapitola proto působí dojmem, že byla původně provázána se závěrečným oddílem, jenž značnou měrou pojednával o finančních starostech ovdovělé Žofie, že však posléze autorka od spojení upustila, neboť narušovalo časovou osu.

Velmi zajímavou část představuje šestý oddíl, v němž Kopičková představila královnin vztah k českému reformnímu učení. Přesvědčivě vykreslila působení reformních kazatelů a ohlas, který získávali v Praze přelomu 14. a 15. století. Následně se zabývala důležitou otázkou, které vlivné osoby, zvláště ženy, utvrzovaly Žofii v jejích sympatiích k husitskému hnutí. Zajímavá byla též analýza královniných listů, určených duchovním. Autorka na jejich základě doložila, že Žofie začala pod vlivem reformních myšlenek jednat s některými konzervativními preláty dosti stroze.

Naopak poněkud přebytečné je příliš podrobné pojednání o Husově procesu, které zastínilo následující otázkou po Žofině odvrácení se od husitského hnutí. Autorka totiž vykreslila její nezdařené setkání s bratrem Arnoštem, který o Vánocích 1418 u Žofie nepochodil s žádostí, aby přestala podporovat husitské duchovní, a následně ve zkratce pojednala o skutečnosti, že královna se od husitství poměrně rychle odvrátila poté, co proti ní papežský legát Fernando v únoru 1419 vyhlásil pūhon.

V závěrečné sedmé části se autorka soustředila na Žofiny osudy po smrti Václava IV. Poněkud pateticky představila smutek, který měla královna prožívat, když doprovázela na tažení do Čech v roce 1420 Zikmunda Lucemburského a navštívila některá místa, která znala z dřívějších let. Přínosně naopak pojednala o Žofině vdovském životě v Bratislavě. Využila listy, v nichž královna opakovaně žádala své bratry o důraznou přímluvu u Zikmunda Lucemburského. Žofin švagr totiž nijak nespěchal s vyřešením jejího zajištění, které ztratila, když se v Českém království rozhořela husitská revoluce a nebylo samozřejmě možné vybírat důchody z jejích věnných měst. Autorka představila celý problém dosti objektivně, přičemž poukázala i na problémy, jimž musel ve stejné době čelit Zikmund. Ačkoliv hlavní téma závěrečné části tvořilo Žofino vymáhání podpory a vztah k císaři a jeho choti, přidala autorka i důležitou kapitolu, v níž sledovala osobnosti, které královnou obklopovaly v posledních letech jejího života.

Celkově je biografie královny Žofie pro českou historickou vědu velmi přínosná. Zatímco v zahraničí mají kvalitní životopisy význačných žen z doby středověku dlouhou tradici, v českém prostředí jde spíše o ojedinelé práce.⁴ Tato navíc vznikla na základě pečlivého studia pramenů a její autorka nesledovala pouze politické a rodinné události, nýbrž představila Žofiny osudy na pozadí dobové kultury a myšlenkového světa lidí, kteří se rozhodovali mezi katolickou církví a rodícím se reformním hnutím.

Publikace má proto velkou šanci oslovit nejen odborníky, nýbrž také veřejnost. Ta ji pravděpodobně přijme se zájem, pouze může být zaskočena faktem, že právě nejznámějšímu

4 Milena LENDEROVÁ, *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002; Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká*, Praha 2008.

a mezi laiky nejrozšířenějšímu příběhu z života královského páru Václava IV. a Žofie, a to zavraždění Johánka z Pomuku, vymezila autorka poměrně málo místa a nepokoušela se ho důsledněji osvětlit.

Kateřina Pražáková

Petr ELBEL

Pravé, věrné a křesťanské příměří... Dohody o příměří mezi husity a stranou markraběte Albrechta na jižní Moravě

(= Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, č. 452)

Brno, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2016, 154 s.,

ISBN 978-80-210-8369-1, ISSN 1211-3034.

Petr Elbel v poslední době, kromě velmi minuciózní ediční práce na vydávání registářů listin a listů císaře Zikmunda Lucemburského pro XI. svazek Regest Imperii, velmi významně přispěl několika studii k dalšímu prohloubení poznání reformního husitství a husitské revoluce na Moravě. Lze připomenout především jeho příspěvky o roli šlechty při obsazování husitských far podle citační listiny biskupa Jana Železného v roce 1418, o straně Zikmunda Lucemburského v českých zemích a na jeho dvoře, o využití téměř neznámého pramene církevní správy pro poznání husitské a katolické šlechty na Moravě a nejnověji jeho studie o příměří v jižních Čechách a na jižní Moravě.

Na poslední studii nyní navázal vydáním samostatné a zde recenzované monografie o pramenném souboru příměří na jižní Moravě. Jeho nová knížka se skládá z předmluvy, tří kapitol, exkurzu, tří příloh včetně edice průměrných listů, jejich tabulkového zpracování a situační mapy. Doplněna je pak obrazovou přílohou, seznamem pramenů a literatury, jmenným a místním rejstříkem a anglickým resumé.

V prvé úvodní kapitole Petr Elbel stručně seznámil s vývojem instituce příměří od antického Říma („indutiae“) přes raněstředověký termín „treuga“ a vrcholně středověký Boží mír („pax Dei“) až po pozdně středověké landfrýdní hnutí. V husitských Čechách zprvu příměří využívali jak odpůrci husitů a zejména Oldřich z Rožmberka, ale stejně tak i husité k zajištění svého týlu. Na konci dvacátých let 15. století již začala převažovat iniciativa katolické strany nejen v Čechách, ale i v okolních zemích, která si příměří s husity dokonce nákladně vykupovala mnohatisícovými částkami zlatých. Na Moravě pro prvotní převahu převážně katolické strany krále Zikmunda Lucemburského a markraběte Albrechta V. Habsburského zprvu k uzavírání příměří vůbec nedocházelo, první příměří uzavřeli z oboustranného zájmu kníže Přemek Opavský se svou stranou s husitskými hejtmany Dobeslavem Puchalou a Petrem Holým před 23. březnem 1425 na hradě Hlubočky u Olomouce. Po roce 1426, z doby „husitské hegemonie“ na Moravě přitom právě pochází významný soubor průměrných listů z let 1427–1433, který jako první neúplně využil Augustin Neumann v roce 1930. Tento soubor se nachází v Archivu města Brna, fond A 1/3 – Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. č. 7329, ve sbírce městského písaře Jana Munky z Ivančic, označované jako Staré paměti brněnské (s. 15).